

DAUNELE MORALE ÎN PROCESUL PENAL

VERSAVIA BRUTARU*

Abstract

The study presents concisely the concept of moral prejudice granted as a result of a offence, the differentiation from the civil delict, the role of the Courts in establishing the existence of moral prejudice, criteria in granting the moral prejudice and the sum of money granted as moral prejudice.

Keywords: moral prejudice, civil delict, criteria.

1. Conceptul de „**daune morale**” nu poate fi definit fără a ne referi la noțiunea de răspundere civilă, care reprezintă acea formă a răspunderii juridice care dă naștere unui raport juridic constitutiv de drepturi și obligații, în temeiul cărora o persoană este îndatorată să repare prejudiciul cauzat altuia prin fapta sa, iar aceasta din urmă are dreptul să pretindă repararea prejudiciului.

Izvorul răspunderii civile îl reprezintă acele principii de echitate socială și dreptate, consacrate în art. 998 Cod civil, potrivit căruia „orice faptă a omului care cauzează altuia un prejudiciu îl obligă pe acela din a cărui greșeală s-a cauzat a-l repara”. De asemenea, art. 999 C. civ. prevede că „omul este responsabil numai pentru prejudiciul ce a cauzat prin neglijența sa sau imprudența sa”.

În afară de răspunderea pentru fapta proprie (art. 998, 999 C. civ.) Codul civil mai consacră (art. 1000–1002) răspunderea persoanei pentru fapta săvârșită de o altă persoană, precum și răspunderea pentru prejudiciile cauzate de lucrurile sau animalele aflate în paza juridică a unei persoane (art. 1000–1001), tot astfel există răspunderea proprietarului pentru prejudiciile produse prin ruina unor construcții care îi aparțin (art. 1002), iar art. 1003 consacră caracterul solidar al răspunderii persoanelor cărora le este imputabilă cauza prejudiciului.

Răspunderea juridică, ca instituție juridică de drept civil este de două feluri: răspundere juridică contractuală și răspunderea juridică delictuală; aceasta din urmă constituie dreptul comun aplicabil în această materie, deoarece ori de câte ori nu există un contract dar există un prejudiciu se aplică regulile răspunderii civile delictuale.

* Cercetător științific gradul III la Institutul de Cercetări Juridice al Academiei Române, bversavia@gmail.com

2. Așa cum am văzut, ideea de răspundere juridică este strâns legată aceea de prejudiciu.

Noțiunea de **prejudiciu**, ca element esențial (condiție *sine qua non*) a răspunderii civile înseamnă rezultatul dăunător, produs de o persoană în dauna alteia; prejudiciul este de două feluri: patrimonial și nepatrimonial (după unii autori prejudiciul ar putea fi și mixt adică atât patrimonial cât și nepatrimonial). Prejudiciile nepatrimoniale, denumite și **daune morale** reprezintă acele consecințe ale acțiunii celui obligat la reparații, care nu pot fi evaluate în bani, cum ar fi: durerea provocată de moartea unei persoane, ori de vătămările fizice sau psihice, de atingerile aduse onoarei, cinstei, demnității, prestigiului sau reputației unei persoane. Repararea prejudiciului sub orice formă constituie obligația persoanei care a comis fapta generatoare de prejudicii.

După unii autori (L. Pop)¹ principiile după care se asigură repararea prejudiciului sunt: principiul reparării integrale a prejudiciului, principiul reparării în natură a prejudiciului și principiul reparării prompte a prejudiciului.

Repararea **integrală** a prejudiciului presupune înlăturarea tuturor consecințelor dăunătoare ale unui fapt ilicit și culpabil (patrimonial sau nepatrimonial), în scopul repunerii victimei, pe cât posibil, în situația anterioară (*restitutio in integrum*). Instanța Supremă² a decis că „despăgubirile acordate victimei trebuie să constituie o justă și integrală reparare a pagubei cauzate prin fapta ilicită a autorului”; și, de asemenea, că „este de principiu că victima unui fapt ilicit are dreptul la repararea integrală a prejudiciului suferit” iar întinderea despăgubirilor este determinată de principiile reparației integrale a prejudiciului”.

Repararea în **natură** este acel mod de reparare a prejudiciului care implică restabilirea situației anterioare săvârșirii infracțiunii. Această formă de despăgubire se obține prin restituirea lucrurilor, prin restabilirea în orice alt mod a situației anterioare săvârșirii infracțiunii, prin desființarea totală sau parțială a unui înscris și prin orice alt mijloc de reparare³. Repararea este promptă atunci când are loc neîntârziat, imediat după ce s-a produs prejudiciul.

3. Am arătat mai sus că prejudiciul poate fi **patrimonial, nepatrimonial** sau **mixt**. Prejudiciul nepatrimonial, în doctrină, a primit mai multe denumiri, cum ar fi „prejudiciu nematerial, prejudiciu imaterial, daună morală, prejudiciu moral”.

În viziunea unor autori prin prejudiciu nepatrimonial sau moral s-ar înțelege rezultatul dăunător **direct** de natură nepatrimonială al unei fapte ilicite și culpabile, prin care se aduce atingere valorilor cu conținut neeconomic ce definesc personalitatea umană; deși „acest rezultat nu poate fi evaluat în bani el dă totuși

¹ L. Pop, *Teoria generală a obligațiilor*, București, Edit. Lumina Lex, 2000, p. 160–170.

² Tribunalul Suprem, Decizia de îndrumare nr. 10/1961, în *Culegere a deciziilor de îndrumare ale Plenului Tribunalului Suprem în materie civilă pe anii 1952–1965*, p. 70.

³ Gheorghită Mateuț, *Tratat de procedură penală, partea generală*, vol.I, București, Edit. C.H. Beck, 2007, p. 743.

naștere dreptului și obligației în reparare, în conformitate cu regulile răspunderii civile delictuale⁴.

Potrivit altei opinii, prejudiciul moral ar avea **caracter direct** numai când repararea se face în conformitate cu regulile răspunderii civile delictuale, ceea ce ar duce la limitarea reală a ariei de cuprindere a noțiunii⁵.

De asemenea, în doctrină⁶ s-a ridicat chestiunea dacă noțiunea de „**prejudiciu nepatrimonial**” ar fi mai corectă din punct de vedere științific decât aceea de **daune morale**, întrucât cuprinde „toate prejudiciile de natură neeconomică, implicit cele care rezultă din atingerea unor valori și drepturi subiective, fără legătură cu morala”. S-a susținut că un prejudiciu poate exista și atunci când este vorba de un bun cu o valoare sentimentală (nu neapărat morală), spre exemplu, în cazul distrugerii unui bun, amintire de familie, în acest caz prejudiciul este de ordin pur afectiv⁷.

La fel, nu trebuie să se considere că încălcarea unui drept nepatrimonial produce întotdeauna numai un prejudiciu moral, fără caracter patrimonial. Atingerea adusă onoarei unei persoane prin calomnie, insultă poate avea influență asupra situației financiare a celui insultat; (acesta poate pierde locul de muncă sau o remunerație mai bună). Încălcarea atributelor cu caracter personal nepatrimonial ale dreptului de autor ori de inventator poate avea ca rezultat nu numai un prejudiciu moral constând în atingerea adusă calității de autor sau inventator, dar, deopotrivă, și un prejudiciu patrimonial constând în neîncasarea remunerației convenite pentru folosirea operei ori a invenției⁸ (prejudiciu mixt).

4. Noțiunea de daune morale, deși criticată în doctrină a fost consacrată de legiuitorul român *expressis verbis* în câteva acte normative, de exemplu prin Legea nr. 29/1990 abrogată prin legea 554/2004 modificată în anul 2007; în art. 11 al 2 se prevedea că „în cazul admiterii cererii în anulare a actului administrativ sau de recunoaștere a dreptului încălcat, instanța va hotărî și asupra daunelor morale și materiale cerute”; menționăm că actuala lege a Contenciosului administrativ folosește, de asemenea, noțiunea de **daune morale**. La fel, legea 11/1991 privind combaterea concurenței neloiale, în art. 9 prevede că ori de câte ori faptele de concurență neloială cauzează daune materiale sau morale, cel prejudiciat este în drept să se adreseze instanței cu acțiune civilă.

În legătură cu situația din trecut când noțiunea de daune morale nu era consacrată *expressis verbis*, Ion Tanoviceanu⁹ afirma că „deși legea nu a reglementat

⁴ I. Albu, V. Ursa, *Răspunderea civilă pentru daunele morale*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1979, p. 61.

⁵ C. Jugastru, *Repararea prejudiciilor nepatrimoniale*, București, Edit. Lumina Lex, 2001, p. 12.

⁶ I. Albu, *Răspunderea civilă contractuală pentru prejudiciile nepatrimoniale*, în „Dreptul”, nr. 8, 1992, p. 32.

⁷ C. Stătescu, C. Bârsan, *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*, ediția a III-a, București, Edit. All, 2000, p. 149.

⁸ *Ibidem*. p. 150.

⁹ I. Tanoviceanu, *Tratat de procedură penală*, ediția a doua a cursului de drept și procedură penală, revăzut și completat, vol. IV, Tipografia „Curierul judiciar”, București, 1924, p. 309.

special situația daunelor morale, nu se poate spune că le-ar fi exclus. Art. 998 din Codul civil folosește o normă în alb prevăzând că: „Orice faptă a omului care cauzează altuia un prejudiciu obligă pe cel din a cărui greșeală s-a ocazionat a-l repara”. Totodată, arăta Tanoviceanu, legea înțelege să ocrotească nu numai integritatea fizică a persoanei dar și pe cea morală, atunci când face obiectul unei vătămări. Ca o confirmare a acestei interpretări, Codul penal din 1936 a consacrat în art. 92 al. 2 repararea daunelor morale. „Despăgubirile acordate părții vătămate trebuie să constituie întotdeauna o justă și integrală reparațiune a daunelor materiale sau morale suferite în urma infracțiunii și pot fi stabilite, după principiile dreptului civil, într-o sumă globală. Ele pot consta într-o rentă anuală pe timp determinat când aceasta ar satisface mai echitabil interesele părților”. În comentariul articolului menționat¹⁰ s-a arătat că „atât în caz de prejudiciu material (patrimonial) ca și în caz de prejudiciu moral (nepatrimonial) legea penală permite dezdăunarea, dacă dauna sau prejudiciul constă în paguba materială sau morală, pe care infracțiunea a pricinuit-o oricărei persoane¹¹”.

În ciuda acestor reglementări exprese, Plenul Tribunalului Suprem a adoptat teza inadmisibilității reparării bănești a daunelor morale. Se motiva că prejudiciul moral, fiind prin concept neevaluabil în bani, nu poate exista o dezdăunare materială pentru această categorie de prejudicii. Deși nu se contesta posibilitatea producerii unui prejudiciu moral prin fapte ilicite, decizia nr. VII/29.12.1952 a obligat instanțele judecătorești la repararea daunelor morale exclusiv prin mijloace de natură nepatrimonială. După 1989 s-a revenit la tradiția acordării de despăgubiri bănești chiar pentru prejudiciile morale.

5. În conformitate cu art. 54 din Decretul 31/1954 drepturile subiective nepatrimoniale care se bucură de ocrotire juridică sunt: dreptul la nume, dreptul la onoare, dreptul la denumire, dreptul la reputație, dreptul personal nepatrimonial de autor al unei opere științifice, artistice ori literare, dreptul de inventator etc. În doctrină s-a sugerat că mai există și alte drepturi cu caracter nepatrimonial, cum ar fi dreptul la viață, dreptul la viață privată.

Constituția României garantează dreptul la viață, dreptul la integritate fizică și psihică, libertatea individuală, siguranța persoanei. Același text ocrotește și dreptul la viață intimă, familială, privată și consacră dreptul persoanei fizice de a dispune de ea însăși, dacă nu încalcă drepturile și libertățile altora, ordinea publică și bunele moravuri.

Pactul Internațional privind drepturile civile și politice consacră dreptul la viață inerent persoanei umane, dreptul la libertate, dreptul de a nu fi supus unor imixțiuni arbitrare sau ilegale în viața particulară. Convenția Europeană a Drepturilor Omului și protocoalele inițiale fac referire expresă la protecția dreptului

¹⁰ Vintilă Dongoroz, în *Codul penal Carol al II-lea*, adnotat de C. Rădescu, I.-Ionescu Dolj, I. Gr. Periețeanu, V. Dongoroz, H. Asnavorian, T. Pop, M.I. Papadopolu, N. Pavelescu, vol. I, partea generală, art. 1–183, București, Edit. Librăriei Socec&Co., SA, 1937.

¹¹ *Ibidem*, p. 213.

la viață, libertate și siguranță, ca și la dreptul de a beneficia de respectarea vieții private și de familie, dreptul la domiciliu și la secretul corespondenței.

6. În legătură cu persoana juridică s-a ridicat, de asemenea, problema recunoașterii dreptului la repararea prejudiciilor nepatrimoniale aduse acestor persoane¹². Domeniul drepturilor nepatrimoniale recunoscute persoanelor juridice¹³ este restrâns la acele drepturi subiective pe care persoana juridică le poate avea potrivit legii. Persoana juridică, poate invoca, spre exemplu, nesocotirea dreptului la denumire, sediu, emblemă, marcă de fabrică. Deci, și persoana juridică, așa cum am arătat, poate suferi un prejudiciu moral, nu numai persoana fizică.

7. Evaluarea daunelor morale neputând fi făcută în aceleași condiții ca ale celor patrimoniale, presupune stabilirea unor criterii specifice de evaluare. Un asemenea criteriu ar putea fi *importanța socială a valorii lezate* prin săvârșirea faptei ilicite. În acest caz valoarea poate avea atât un conținut subiectiv (implicând o prețuire din partea persoanei lezate) dar și un aspect obiectiv, fiind expresia unei cerințe obiective a realității. Prejudiciul moral va fi cu atât mai mare cu cât valoarea lezată este mai importantă pentru partea vătămată. Personalitatea victimei poate fi un alt criteriu care completează criteriul importanței valorii lezate. Spre exemplu, victima care are un anumit statut social, o anumită notorietate va putea pretinde o sumă mai mare drept daune morale, fiind mai profund prejudiciată prin leziunea suferită.

În raport cu valoarea lezată se mai poate avea în vedere drept criteriu și *gravitatea precum și intensitatea durerilor fizice și psihice*, provocate de agresor.

Un alt criteriu ar putea fi *repercusiunile asupra situației sociale a victimei*, inclusiv în plan familial sau profesional, prin atingerile aduse onoarei și demnității victimei.

Nu trebuie scăpată din vedere nici culpa persoanei vătămate, care influențează în mod obligatoriu cuantumul despăgubirilor pentru prejudiciile morale. Unele instanțe resping *de plano* acordarea de daune morale dacă există și o culpă a victimei, deși o atare soluție s-ar justifica numai dacă agresorul și victima au o culpă egală (compensarea culpelor).

Un alt criteriu ar putea fi acela al *echității* și anume ca daunele morale să exprime cerințele de dreptate și echitate.

1. Particularități ale soluționării pretențiilor la daune morale de către instanțele penale.

Răspunderea pentru fapta ilicită cauzatoare de prejudicii este o parte componentă a răspunderii sociale care revine fiecărei persoane pentru faptele sale. Fapta ilicită cauzatoare de prejudicii angajează răspunderea civilă delictuală. Ea este o sancțiune specifică dreptului civil, aplicată pentru săvârșirea faptei ilicite cauzatoare de prejudicii. *Stricto sensu* ea este o sancțiune civilă cu caracter

¹² C. Jugastru, *Repararea prejudiciilor nepatrimoniale*, București, Edit. Lumina Lex, 2001, p. 15.

¹³ Gh. Beleiu, *Drept civil*, București, Editura Universul Juridic, 2005, p. 447.

reparator, fără a fi în același timp o pedeapsă, deși multă vreme răspunderea civilă și răspunderea penală se confundau pe motivul că ideea de reparație era identică cu aceea de retribuție¹⁴.

2. Specificul pedepselor este faptul că au un caracter strict personal, urmărind să aducă o restrângere sau chiar o interzicere a drepturilor persoanei, ori să oblige pe făptuitor la anumite prestații.

Caracterul strict personal al pedepselor are drept consecință faptul că aplicarea și executarea lor nu se pot face decât în timpul cât făptuitorul se află în viață (chiar și în cazul amenzilor penale). Dimpotrivă, delictul civil comportă o sancțiune civilă care se aplică nu atât în considerarea persoanei care a săvârșit fapta ilicită cauzatoare de prejudicii, cât în considerarea prejudiciilor aduse patrimoniului său. Dacă autorul prejudiciului a decedat înainte de a i se fi stabilit întinderea obligației, obligația de dezdăunare (răspunderea civilă delictuală) se va transmite moștenitorilor săi. Dacă ar fi considerată drept pedeapsă ea nu ar mai putea fi transmisă moștenitorilor, dat fiind faptul că răspunderea penală este strict personală.

3. Nimic nu se opune însă, ca în urma săvârșirii unei infracțiuni, la sancțiunea penală să fie alăturată și o sancțiune civilă. Spre exemplu, delapidarea constituie o infracțiune dar și un delict civil, dacă avem în vedere pagubele produse în patrimoniul unității economice prin delapidare. Alături de pedeapsa prevăzută de lege, făptuitorului i se va aplica și sancțiunea civilă a obligării la plata despăgubirilor (materiale și morale) deci un cumul. Asocierea celor două sancțiuni nu duce la confundarea acestora și nici la modificarea naturii juridice a fiecăreia dintre ele, datorită faptului că răspunderea civilă se întemeiază pe ideea de reparare a unui prejudiciu, iar răspunderea penală se întemeiază pe ideea producerii unui rău celui care a săvârșit o infracțiune, ca o retribuție, răsplată pentru răul produs societății prin fapta sa.

Răspunderea penală se întemeiază pe principiul legalității incriminării și pedepsei, fiind necesar să existe o normă concretă de incriminare a faptei săvârșite, care să prevadă totodată o pedeapsă pentru această faptă, pe când răspunderea civilă ia naștere prin încălcarea unei reguli generale după care o persoană răspunde pentru orice faptă ilicită cauzatoare de prejudicii, legea civilă neprocedând la o descriere concretă a fiecărei fapte în parte.

Principiul general care guvernează deopotrivă cele două răspunderi este acela al vinovăției făptuitorului (intenție, culpă, neglijență, imprudență). Există însă unele distincții și în legătură cu formele și modalitățile normative. Dacă în cauzele penale se face o diferență între culpă și intenție, în cazul delictului civil răspunderea pentru fapta proprie, ca și în unele cazuri de răspundere pentru fapta altuia, se bazează de regulă pe culpă. În alte cazuri, autorul delictului este dator să repare în întregime prejudiciul cauzat prin fapta sa ilicită, indiferent de poziția sa subiectivă (răspundere obiectivă)¹⁵.

¹⁴ Mihail Eliescu, *Răspunderea civilă delictuală*, București, Edit. Academiei, 1972, p. 31.

¹⁵ Paul Mircea Cosmovici, *Drept civil*, București, Edit. All, 1994, p. 177.

A. Realizarea dreptului la reparațiune în cazul prejudiciilor morale

Acțiunea în daune este, în esență, o instituție de drept civil, însă ea poate deveni o instituție a dreptului procesual penal, în măsura în care este exercitată în cadrul unui proces penal. Ca și acțiunea penală, acțiunea în daune exercitată în cadrul procesului penal are același izvor, și anume infracțiunea săvârșită. În raport cu această particularitate, acțiunea în daune exercitată în procesul penal nu poate avea ca obiect decât repararea prejudiciului moral cauzat prin infracțiune, și a celui material, dacă este cazul. De pildă, în situația săvârșirii unei infracțiuni de viol (faptă susceptibilă de a produce atât prejudicii morale cât și, eventual, materiale) acțiunea civilă în daune nu poate avea ca obiect, în afara daunelor materiale și morale, constatarea paternității copilului născut în urma violului. O atare constatare ar putea face eventual, obiectul unei acțiuni distincte.

Potrivit art. 17 alin. 1 și 3 C. proc. pen. acțiunea civilă se pornește și se execută din oficiu, când cel vătămat este o persoană lipsită de capacitate de exercițiu, sau cu capacitate de exercițiu restrânsă, caz în care instanța este obligată să se pronunțe din oficiu asupra reparării pagubei și a daunelor morale, chiar dacă persoana vătămată nu este constituită parte civilă. În acest scop instanța va cere persoanei vătămate ca, prin reprezentantul său legal, să prezinte situația cu privire la întinderea pagubei materiale și a daunelor morale, precum și cu privire la faptele prin care acestea au fost pricinuite.

Acțiunea în daune născută dintr-o faptă penală poate fi promovată și la instanța penală, pe când acțiunea în daune născută dintr-o faptă care nu constituie infracțiune se poate intenta numai la instanța civilă. Când este alăturată acțiunii penale, acțiunea în daune are un caracter accesoriu și, în consecință, poate fi exercitată în cadrul procesului penal, numai în măsura în care poate fi pusă în mișcare acțiunea penală.

În cadrul procesului penal, temeiul acțiunii în daune este **delictul**, când este născut din infracțiune. Dacă persoana vătămată nu a optat pentru un proces penal, ea poate promova acțiunea în daune direct la instanța civilă.

Din interpretarea art. 19 C. proc. pen. rezultă următoarele consecințe:

Persoana vătămată este liberă să aleagă una din cele două căi; dacă a optat pentru calea civilă, aceasta se suspendă, până la soluționarea cauzei penale. Judecata acțiunii civile în daune nu se mai suspendă, dacă procesul penal a fost el însuși suspendat.

Dacă persoana vătămată a ales calea acțiunii în daune în cadrul procesului penal, constituindu-se ca parte civilă ea nu poate renunța la această cale pentru a sesiza instanța civilă, decât în cazul suspendării procesului penal (Art. 303 C. proc. pen.)

După ce a introdus acțiune în daune pentru repararea prejudiciului în fața instanței civile, persoana vătămată poate părăsi această instanță adresându-se cu cerere de constituire de parte civilă organului de urmărire penală sau instanței de judecată, **dacă** punerea în mișcare a acțiunii penale a avut loc ulterior formulării

acțiunii la instanța civilă, sau dacă procesul penal a fost reluat după suspendare și dacă instanța civilă nu a pronunțat o hotărâre, chiar nedefinitivă.

Partea vătămată mai poate porni acțiune în fața instanței civile, în cazul în care instanța penală, prin hotărârea rămasă definitivă, a lăsat nesoluționată acțiunea civilă.

1. Practica instanțelor penale în legătură cu constatarea existenței prejudiciului moral.

În practica instanțelor de judecată se constată că acestea rețin corect existența prejudiciului moral. Există însă și soluții în care constatarea prejudiciului moral s-a făcut în mod eronat. Așa, de pildă, într-o speță, s-a apreciat că nu există prejudiciu moral, și în consecință cererea în despăgubire a fost respinsă¹⁶, după achitarea în fond pentru infracțiunea de vătămare corporală din culpă prevăzută în art. 184 al. 2 și 4 Cod penal. Instanța de apel a respins acest motiv prin admiterea în parte a acțiunii civile, obligându-l pe inculpat la despăgubiri dar numai pentru prejudiciul material, nu și pentru prejudiciul moral. În recursul părții civile, instanța a considerat că respingerea cererii de obligare a inculpatului la daune morale este neîntemeiată, întrucât despăgubirile trebuie să reprezinte o justă și integrală dezdăunare a părții vătămate. Ca urmare, în mod corect, instanța a dispus acordarea despăgubirilor morale solicitate de partea civilă, considerând că în speță există și un prejudiciu moral. Într-o altă speță instanța de recurs a acordat daune morale și mamei victimei¹⁷ întrucât inculpatul, prin fapta sa ilicită (uciderea din culpă a fiului) a produs o vătămare atât din punct de vedere material (deoarece mama s-a aflat în întreținerea fiului) cât și moral, cele două obligații de dezdăunare având același izvor.

Această soluție este în concordanță cu dispozițiile Codului civil, care instituie principiul fundamental al reparării integrale a pagubei cauzate prin fapta ilicită a autorului. Or repararea integrală a prejudiciului presupune despăgubirea persoanei vătămate atât pentru prejudiciile materiale suferite cât și pentru prejudiciile morale, directe sau indirecte suferite.

În alte situații, deși a existat o faptă prejudiciabilă (de exemplu, prin distrugerea unui autoturism) aceasta nu a justificat acordarea de daune morale, întrucât fapta penală menționată nu a provocat suferințe de acest fel persoanei vătămate. La fel și în cazul infracțiunii de ultraj contra bunelor moravuri și tulburarea liniștii publice (art. 321), obiectul juridic constând în relațiile sociale care asigură respectarea regulilor de conviețuire, nu justifică acordarea de despăgubiri, fie ele materiale sau morale, asemenea prejudicii neavând cum să se producă, urmarea imediată constând numai din atingerea adusă regulilor de conviețuire socială.

¹⁶ Curtea de Apel Pitești, dec. pen. 52/R/20.01.1998, în *Culegere de practică judiciară, 1998*, Curtea de Apel Pitești, București, Edit. All Beck, 1999, p. 115.

¹⁷ Curtea de Apel București, Secția a II-a penală, dec. nr. 27/1998, în V. Papadopol, *Culegere de practică judiciară pe anul 1998*, Curtea de Apel București, București, Edit. All Beck, 1999, p. 103.

2. Potrivit art. 504 C. pr. pen. statul răspunde patrimonial pentru prejudiciile materiale și morale cauzate prin erorile judiciare, în cazul când o persoană a fost condamnată pe nedrept, sau a fost nelegal privată de libertate sau i s-a restrâns libertatea în cursul procesului penal. Astfel, legea internă este în concordanță cu prevederile art. 5, paragraful 5, din Convenția Europeană a Dreptului Omului¹⁸. Practica judiciară este în același sens. Următoarea speță este elocventă în această materie. În luna martie 2004, reclamantul D.C.C. a chemat în judecată statul român reprezentat prin Ministerul Finanțelor Publice, pentru a fi obligat la plata unor sume de bani reprezentând daune materiale și morale pentru prejudiciile suferite de reclamant prin arestarea sa preventivă ilegală.

Acțiunea civilă a fost respinsă ca inadmisibilă, prin sentința civilă nr. 893 din 15 iulie 2004, pronunțată de Tribunalul Constanța, secția civilă, iar apelul declarat de reclamant a fost respins ca nefondat, prin decizia civilă nr. 673/C din 8 iunie 2005, pronunțată de Curtea de Apel Constanța, secția civilă.

Instanțele au motivat că dispozițiile art. 504 alin. 2 Cod procedură penală invocate de reclamant ca temei al acțiunii civile, nu sunt incidente, întrucât beneficiul daunelor morale este acordat numai în cazul în care încetarea procesului penal este dispusă pentru cauza prevăzută în art. 10 alin. 1 lit. j din Codul de procedură penală (retragerea plângerii și împăcarea părților) nu și atunci când încetarea s-a datorat lipsei plângerii prealabile a părții vătămate, ca în speță.

Reclamantul a declarat recurs atât împotriva deciziei pronunțate de instanța de apel, cât și împotriva încheierii interlocutorii din 6 mai 2005, prin care aceeași instanță de apel a respins o excepție invocată de reclamant.

Instanța de recurs a considerat că este admisibilă acțiunea reclamantului, soluțiile contrare în cauză fiind date cu încălcarea esențială a legii. În motivarea soluției, instanța de recurs arată că reclamantul a fost arestat preventiv de la 11 martie 1998 la 10 aprilie 1998, deși prin schimbarea încadrării juridice a faptei în infracțiunea de violare a secretului corespondenței, acțiunea penală nu putea fi pusă în mișcare decât la plângerea prealabilă a persoanei vătămate, plângere care în speță a lipsit și urma să se înceteze procesul penal.

3. Într-o altă speță¹⁹, reclamantul CM a chemat în judecată statul român prin Ministerul Finanțelor Publice, solicitând obligarea pârâtului la plata unor despăgubiri cu titlul de daune morale și materiale, motivând că fost condamnat pe nedrept. În fapt reclamantul membru al cultului religios „Martorii lui Iehova” a fost trimis în judecată în fața instanțelor militare pentru săvârșirea infracțiunii de ne reprezentare la încorporare, prevăzută în art. 354 C. pen. Instanța militară de fond l-a condamnat la 2 ani și 6 luni închisoare. În recurs pedeapsa a fost redusă la 1 an și 6 luni cu suspendarea condiționată a executării pedepsei. În urma recursului în anulare, a fost achitat.

¹⁸ Î.C.C.J., Secția civilă și de proprietate intelectuală, decizia nr. 14 din 5 ianuarie 2006.

¹⁹ Î.C.C.J., Secția civilă și de proprietate intelectuală, decizia nr. 8002/2005, www.scj.ro

Judecând cererea reclamantului, Tribunalul Mureș, prin sentința 893 din 14 sept 2004 a obligat Statul prin Ministerul Finanțelor la plata unor sume cu titlul de daune morale și daune materiale, motivând că acordarea daunelor morale se justifică atâta vreme cât condamnarea penală pe nedrept a produs suferințe pe plan moral, social și profesional de natură a leza demnitatea și onoarea reclamantului.

4. Inculpatul a fost obligat la despăgubiri civile cu titlul de daune materiale și morale²⁰ către partea civilă C.G., reprezentând cheltuieli determinate de decesul și înmormântarea victimei M.V. precum și la o prestație periodică lunară în favoarea minorei, fiica victimei, începând cu data producerii prejudiciului și până la majoratul acesteia.

A fost admis apelul declarat împotriva acestei sentințe de către partea civilă C.G., în sensul că au fost acordate daune morale și minorei, fiica victimei, iar inculpatul a fost obligat la plata unei sume globale cu titlul de prestație periodică în favoarea aceleiași minore, calculată de la data producerii prejudiciului până la data pronunțării deciziei și în continuare sub forma unei rate lunare, până la intervenirea unei cauze legale de stingere a obligației (decizia penală nr. 327 din 22.06.2005 pronunțată de Tribunalul Olt).

Referitor la prestația periodică lunară stabilită pentru minoră, s-a avut în vedere jurisprudența în materie, prin care s-a statuat că plata prestațiilor periodice față de cei aflați în întreținerea victimei este datorată începând cu data producerii prejudiciului, respectiv data săvârșirii faptei ilicite și nu cu data pronunțării hotărârii iar plata trebuie să se facă de regulă eșalonat pentru viitor, sub forma unor rate lunare (decizia penală nr. 569/1973 a fostului Tribunal Suprem).

Cu privire la cuantumul prestației lunare la care poate fi obligat autorul prejudiciului, trebuie pornit însă de la principiul că această prestație constituie o despăgubire neavând caracterul unei pensii de întreținere, astfel încât criteriul stării materiale a plătitorului nu poate fi reținut iar prestația nu poate fi acordată pentru trecut decât sub forma unei sume globale.

Prin urmare, sub aspectul prestației periodice, s-a desființat sentința doar în sensul cuantificării acesteia într-o sumă globală de la data producerii faptului cauzator de prejudiciu până în momentul pronunțării deciziei, urmând a fi plătită în continuare suma stabilită lunar, până la intervenirea unei cauze legale de stingere a obligației.

5. Într-o altă speță²¹ inculpatul a fost obligat la plata unor despăgubiri materiale și morale, în urma săvârșirii infracțiunii de vătămare corporală gravă. Părțile au făcut apel, inculpatul invocând legitima apărare iar victima înlăturarea circumstanței atenuante legale a provocării. Despăgubirile au fost majorate iar apelul inculpatului respins. Împotriva deciziei au declarat recurs inculpatul și partea civilă M.V., reiterând aceleași aspecte ca și în apel: inculpatul solicitând

²⁰ Secția penală a Tribunalului Olt, Decizie nr. 327/2005, din 22/06/2005.

²¹ Secția penală a Curții de apel Alba Iulia, Decizie nr. 906/2004, din 19/11/2004.

aplicarea art. 44 cod penal, iar partea civilă înlăturarea art. 73 lit. b cod penal. Instanța a considerat că atacul părții vătămate îndeplinește condițiile pentru a da naștere unei apărări legitime, acestea fiind unul material, direct, imediat și injust, îndreptat împotriva inculpatului, punându-i în pericol grav integritatea.

Dintre condițiile enumerate, pericolul grav suportă discuție dar acesta este justificat de amenințarea cu moartea, scoaterea unui obiect lucitor cu care s-a îndreptat către inculpat cu intenția de a-l lovi.

Apărarea s-a realizat printr-o faptă prevăzută de legea penală, a fost precedată de atac s-a îndreptat împotriva agresorului, a fost necesară pentru înlăturarea atacului și a fost proporțională cu gravitatea acestuia.

Atâta timp cât partea vătămată a urmărit inculpatul, acesta s-a retras, l-a insultat și amenințat, era înarmat cu un obiect lucitor, a ridicat brațul înarmat cu intenția de a-l lovi, riposta inculpatului de a-l respinge constituie un reflex natural de apărare a integrității fizice și prin urmare, un act necesar comis în legitimă apărare. Recursul inculpatului fiind fondat, Curtea îl va admite și va dispune sub acest aspect, în baza art. 11 pct. 2 lit. a raportat la art. 10 lit. e cod procedură penală și art. 44 Cod penal, **achitarea** inculpatului B.S. de sub învinuirea săvârșirii infracțiunii prevăzute de art. 182 al. 1 cod penal.

6. Într-o altă speță²² s-au respins daunele morale solicitate de partea civilă, cu motivarea că nu a făcut dovada efectelor morale negative asupra persoanei sale care să fie compensate material (nu i-a fost lezată demnitatea sau onoarea în asemenea măsură încât să necesite o compensare bănească) s-a reținut și atitudinea provocatoare a părții vătămate care nu o îndrituiește să solicite daune morale pentru prejudiciul produs din propria sa culpă, (sentință penală nr. 156/2004). Instanța a reținut în favoarea inculpaților circumstanța atenuantă a provocării prev. de art. 73 lit. b C. pen., starea de provocare rezultând fără echivoc din atitudinea agresivă exercitată de partea vătămată, care a pus inculpații într-o puternică stare de tulburare și evidentă emoție atât prin actele de violență fizică și verbală cât și prin atingerea demnității și onoarei lor.

În asemenea împrejurări, soluționând latura civilă a cauzei în temeiul art. 346 C. pr. pen., instanța a constatat că numai o parte din pretențiile civile (daune materiale) ale părții vătămate constituită parte civilă sunt întemeiate.

Opinie cu care nu suntem de acord, scuza provocării putînd atenua, diminua daunele morale, ele neputînd fi excluse *de plano* întrucât, așa cum am arătat mai sus, legea nu face și nu permite diferențieri. Prin această decizie instanța a înlăturat răspunderea civilă.

7. Victima unui accident de circulație care a suferit 75 - 80 de zile de îngrijiri medicale²³, urmare a vătămării sale corporale din culpă (art. 184 alin. 2 și 4 Cod penal) are dreptul la despăgubiri materiale, precum și la despăgubiri morale de

²² Judecătoria Roman, Sentința penală nr. 156/2004 din 01/01/2004.

²³ Secția penală a Curții de Apel București, Decizie nr. 1816/2003 din 03/09/2003.

natură a acoperi suferința fizică și psihică pricinuită, chiar și în situația în care daunele morale au fost incluse în cuantumul total al despăgubirilor civile solicitate, iar defalcarea pe categorii de despăgubiri s-a făcut ulterior citirii actului de sesizare, fără a fi vorba de vreo sumă suplimentară celei inițiale, ci doar de o precizare a felului despăgubirilor.

În această situație nu au fost încălcate dispozițiile art. 15 alin. 2 Cod procedură penală, precizarea felului despăgubirilor solicitate putând fi făcută până în faza dezbaterilor, iar pretențiile solicitate nefiind, deci, tardive.

8. Prin sentința penală nr. 456 din 31 iulie 2002²⁴, inculpatul a fost obligat să-i plătească primarului, constituit parte civilă, o sumă reprezentând daune morale, pentru săvârșirea infracțiunii de insultă la adresa primarului comunei aflat în exercițiul funcției. Apelul inculpatului a fost respins, ca nefundat. Prin decizia penală nr. 305 din 16 aprilie 2003 s-a admis recursul inculpatului, s-a casat decizia și parțial sentința, în sensul că a constatat grațiată pedeapsa prin art. 1 din Legea nr. 543/2002 și a înlăturat obligația de plată a daunelor morale.

Ultrajul este o infracțiune contra autorității, apărând prestigiul unei instituții și nu a unei persoane. Or, prestigiul autorității de stat a fost restabilit prin pedepsirea inculpatului, care a încălcat norma de drept, daunele morale acordate persoanei ce reprezintă temporar autoritatea neavând suport legal.

Acestea ar putea fi acordate în cazul infracțiunii de ultraj prev. de art. 239 al 3 cod penal, când funcționarul public a suferit vătămări corporale situație în care fapta dobândește un dublu caracter, de infracțiune contra autorității cu consecințe asupra persoanei.

Într-o atare situație, de la caz la caz, funcționarul public care a fost supus la suferințe îndelungate prin spitalizare sau intervenții chirurgicale este îndreptățit a cere, potrivit art. 998 Cod civil, repararea prejudiciului moral.

B. Practica instanțelor în legătură cu criteriile de evaluare a daunelor morale

1. Inculpatul²⁵ a fost obligat la despăgubiri civile cu titlul de daune materiale și morale către partea civilă C.G., reprezentând cheltuieli determinate de decesul și înmormântarea victimei M.V., precum și la o prestație periodică lunară în favoarea minorei, fiica victimei, începând cu data producerii prejudiciului și până la majoratul acesteia.

Referitor la prestația periodică lunară stabilită pentru minoră, s-a avut în vedere jurisprudența în materie prin care s-a stabilit că plata prestațiilor periodice față de cei aflați în întreținerea victimei este datorată începând cu data producerii prejudiciului, respectiv data săvârșirii faptei ilicite și nu cu data pronunțării

²⁴ Secția penală a Curții de Apel Suceava, Decizie nr. 305/2003 din 16/04/2003.

²⁵ Secția penală a Tribunalului Olt, Decizie nr. 327/2005, din 22/06/2005.

hotărârii, iar plata trebuie să se facă de regulă eşalonat pentru viitor, sub forma unor rate lunare (decizia penală nr. 569/1973 a fostului Tribunal Suprem).

Cu privire la quantumul prestației lunare la care poate fi obligat autorul prejudiciului, trebuie pornit însă de la principiul că această prestație constituie o despăgubire neavând caracterul unei pensii de întreținere, ***astfel încât criteriul stării materiale a plătitorului nu poate fi reținut iar prestația nu poate fi acordată pentru trecut decât sub forma unei sume globale.***

Prin urmare, sub aspectul prestației periodice, s-a desființat sentința doar în sensul cuantificării acesteia într-o sumă globală de la data producerii faptului cauzator de prejudiciu până în momentul pronunțării deciziei, urmând a fi plătită în continuare suma stabilită lunar, până la intervenirea unei cauze legale de stingere a obligației.

2. Într-o altă speță²⁶, inculpatul a fost obligat la plata unei sume (3 000 000 lei) cu titlu de daune morale în urma săvârșirii infracțiunilor de insultă și amenințare.

Având în vedere caracterul special al acestor infracțiuni contra demnității, instanța se putea orienta spre o sumă mai mare, având în vedere tocmai particularitățile acestor infracțiuni, faptul ca ele pot duce la o serie de consecințe negative asupra făptuitorului, în societate, pe plan familial, la locul de muncă.

3. Într-o altă speță²⁷, despăgubirile civile acordate victimei de către inculpat, ca urmare a săvârșirii infracțiunii de vătămare corporală, trebuie să includă toate cheltuielile efectuate de aceasta pentru a se însănătoși, inclusiv veniturile de care a fost privată soția sa pe perioada concediului fără plată, solicitat în vederea îngrijirii părții civile. Instanța a ținut seama, în pronunțarea acestei decizii (daune morale de 80 000 000 lei) că prejudiciul cert și real încercat de victimă care include, pe lângă cel al medicamentelor și al alimentației suplimentare și veniturile de care a fost privată soția sa, urmare a concediului fără plată solicitat în vederea îngrijirii părții civile – criterii de care instanța a ținut seama în stabilirea daunelor morale.

4. Într-o altă speță²⁸ instanța nu a acordat daune morale, întrucât atât inculpatul cât și partea vătămată nu au dat dovadă de sinceritate în declarațiile de la dosar, însă modul în care a decurs conflictul rezultă cu prisosință din celelalte acte ale cauzei. Dat fiind că partea vătămată a declanșat violențele prin propria faptă, rezultă că aceasta are o culpă proprie care poate justifica neacordarea daunelor morale, chiar în întregime.

În materia răspunderii civile delictuale, culpa victimei poate conduce la reducerea despăgubirilor solicitate sau chiar la înlăturarea acestora, așa cum este în cauză situația daunelor morale, atunci când suferința este determinată de propriul comportament.

Neacordarea de daune morale, în această speță, are la bază o concurență a culpelor precum și o nesinceritate a părților implicate direct în conflict.

²⁶ Judecătoria Caracal, Sentință penală nr. 531/2005, din 13/04/2005.

²⁷ Secția penală a Curții de apel Alba Iulia, Decizie nr. 390/2004 din 06/05/2004.

²⁸ Secția penală a Curții de apel, Decizie nr. 35/2001, din 26/01/2001.

C. Practica instanțelor în legătură cu sumele acordate drept daune morale

1. Inculpatul²⁹ a fost obligat să plătească fiecărei părți civile suma de 30 000 000 drept daune morale.

Deși legea nu prevede criterii sau limite pentru determinarea prejudiciului moral, pierderea unui membru de familie, apropiat, într-o familie în care relațiile erau armonioase, bazate pe afecțiune, cauzează un prejudiciu moral în raport cu care nu se poate considera că suma de 30 000 000 lei este prea mare.

NOTĂ:

În lipsa recursurilor părților civile, hotărârile nu au putut fi analizate sub aspectul soluționării laturii civile dintr-o perspectivă care ar fi încălcat principiul *non reformatio in pejus*.

Pe lângă întinderea daunelor morale, s-ar fi impus a fi analizată în eventualul recurs al părților civile modalitatea de calcul al despăgubirilor periodice.

Instanțele au avut în vedere reguli ce se aplică obligațiilor de întreținere ce se raportează la nevoia debitorului și posibilitatea de plată a creditorului, diferit de principiul reparației integrale a prejudiciului ce guvernează răspunderea delictuală.

Pe de altă parte, în ce privește repararea integrală a prejudiciului, instanțele au identificat ca mijloc de conservare a despăgubirilor acordate, în condițiile unei rate ridicate a inflației, raportarea sumei în lei, la o valută relativ stabilă. Chiar în condiția când printr-un proces ulterior sau chiar în cadrul executării se poate asigura actualizarea sumei la data plății, acest mod de a proceda, solicitat de titularul acțiunii civile, bazat pe principiul disponibilității prezintă avantaje:

- lipsa unor cheltuieli ulterioare;
- prevenirea încălcării rolului instanțelor.

2. Prin sentința primei instanțe³⁰ inculpatul a fost obligat la despăgubiri civile către părțile civile, despăgubiri care cuprind atât daune materiale cât și daune morale.

Părțile civile au declarat apel cu privire la quantumul daunelor materiale și morale.

Tribunalul a constatat că au fost acordate toate daunele materiale pentru care s-au făcut dovezi, iar quantumul daunelor morale este apreciat corespunzător în raport de consecințele produse și suferințele cauzate.

Părțile civile au declarat recurs și au solicitat majorarea quantumului daunelor morale.

Recursurile sunt nefondate.

Părțile civile au solicitat majorarea quantumului daunelor morale suferite ca urmare a decesului fiului lor de la 100 000 000 lei la 1 000 000 000 lei.

²⁹ Secția penală a Curții de apel Brașov, Decizie nr. 209/2001, din 01/06/2001.

³⁰ Secția penală a Curții de apel Brașov, Decizie nr. 457/2001, din 02/11/2001.

Evaluarea cuantumului daunelor morale reprezintă prin excelență o chestiune de apreciere și o chestiune de fapt. Din aceste motive ea rămâne exclusiv atributul instanțelor de fond.

Solicitarea reevaluării cuantumului daunelor morale nu are sprijin legal, în nici unul dintre motivele de casare prevăzute limitativ în art. 385⁹ Cod procedură penală.

Acordarea sau neacordarea acestor daune ar putea să constituie fie o aplicare greșită a legii, fie chiar o eroare gravă de fapt, dar evaluarea cuantumului nu este supusă unor criterii care să poată fi cenzurate.

Chestiunea aprecierii cuantumului nu reprezintă un aspect care vizează legalitatea și scapă cenzurii instanței de recurs.

